

УДК

Мартиненко В.П.

Національний аграрний університет

м. Київ

Резерви життєздатності промислових підприємств у конкурентному середовищі

Анотація. У статті розкрито сутність резервів життєздатності промислових підприємств, представлено аналіз даних резервів та здійснено їх класифікацію з метою підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: *резерви життєздатності, підприємства промисловості, стратегія, конкурентоспроможність, фінансове оздоровлення.*

Аннотация. В статье раскрыто сущность резервов жизнеспособности промышленных предприятий, представлено анализ данных резервов и осуществлено их классификацию с целью повышения конкурентоспособности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: *методы оценки конкурентоспособности субъектов хозяйствования, производство продукции, рыночная экономика.*

Annotation. The article reveals the nature reserves viability of industrial enterprises, represented by analysis of reserves and their classification in order to increase the competitiveness of business entities.

Key words: *Reserves viability, industrial, strategy, competitiveness, financial improvement.*

Постановка проблеми. Однією з важливих стратегічних задач економіки України є перехід промислових підприємств на умови стійкого розвитку і зміцнення ринкових позицій. Головна умова закріплення на вітчизняному і входження в світові ринки для українських підприємницьких структур залючається в підвищенні їх життєздатності.

Починаючи з переходу пострадянської економіки на ринкові відносини, набуває актуальності таке поняття як життєздатність, яка вказує на наявність у підприємства необхідного і достатнього потенціалу для подолання дисбалансу господарської системи та підтримування певного рівня підприємницької діяльності з метою уникнення збитковості та отримання максимального прибутку. Необхідність виділення даного поняття в економічній теорії та сучасній господарській практиці обумовлено:

- економічною нестабільністю в суспільстві;
- наявністю конкуренції на внутрішньому та міжнародних ринках;
- потребою для суб'єктів господарювання в постійному зміцненні репутації перед споживачами;
- диверсифікацією діяльності великих підприємств в плані охоплення ними різних ринків;
- потребами в пошуку джерел фінансування стратегічних проектів і усього комплексу стратегічної виробничо-господарської поведінки;
- наявністю єдиної для всіх підприємств мети при виборі стратегічних орієнтирів – максимізації фінансового ефекту. Варто відмітити, що життєздатність промислових підприємств не може оцінюватись тільки ціновими резервами, оскільки глобалізація ринку є однією з причин того, що цінові показники життєздатності, обумовлені умовами виробництва продукції, практично вирівнюються і визначаються основними суб'єктами конкуренції – найкрупнішими транснаціональними корпораціями.

В цих умовах посилюється вплив нецінових факторів життєздатності. Адже на даний час велике значення мають імідж промислового підприємства, його торгова марка, покращення передпродажного та післяпродажного сервісу, а також активізація зовнішніх комунікаційних впливів: реклами, пропаганди, інтернет - технологій, паблік релейшну та інш.

Проблеми фінансового оздоровлення та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання досліджувались і висвітлювались в науковій літературі О.М. Тридідом, А.Е. Воронковою, В.П.

Пономарьовим, Г.И. Дібнісом, Н.І. Івановим [1-3]. Але економічна система України постійно змінюється, відповідно змінюються умови функціонування промислових підприємств.

Тому дослідження резервів життєздатності суб'єктів господарювання в промисловості є досить актуальним і являє собою важливу науково-практичну проблему.

Головне завдання даного наукового дослідження – визначити сутність резервів життєздатності підприємств промисловості та здійснити аналіз даних резервів з метою їх класифікації по групах.

Виклад основного матеріалу. Резерви життєздатності, як правило, розглядають як невикористання можливості суб'єктами господарювання по скороченню живої та матеріалізованої праці та по максимальному використанню умов їх діяльності на конкретному ринку з метою підвищення конкурентоспроможності і, в кінцевому результаті, прибутковості. Процес перетворення потенційних можливостей в реальну дійсність складає зміст використання цих резервів.

На практиці склались два підходи до розкриття сутності цих резервів. У відповідності з першим, резерви виступають в якості запасів, що плануються, наявність яких у виробництві та обігу необхідні для безперервного розвитку виробництва, як на рівні будь-якого промислового підприємства, так і на макроекономічному рівні.

Інший підхід розкриває резерви як невикористані можливості розвитку суб'єктів підприємництва. Ці резерви обумовлені:

- вдосконаленням техніки та технології, підвищенням рівня кваліфікації робітників;
- ефективним використанням сировини, матеріалів та напівфабрикатів;
- вмінням раціонально користуватись ринковою ситуацією та формальними умовами діяльності.

Варто зазначити, що резерви життєздатності суб'єктів господарювання не можна поєднувати з резервами, які розглядаються в якості запасів

товарно-матеріальних цінностей, що необхідні для виробництва продукції. Адже два різних виробники, володіючи аналогічними запасами товарно-матеріальних цінностей, однієї якості і складу, можуть і виробляють продукцію різної якості та конкурентоспроможності. Це визначається не тільки кількістю і якістю запасів сировини, матеріалів і напівфабрикатів, а тим, наскільки ефективно і адекватно ринковій ситуації використовується їх внутрішній потенціал.

Тому доцільно всю сукупність резервів життєздатності підприємницьких структур поділити, по - перше, на втрати, обумовлені нераціональним використанням власного потенціалу і умов зовнішнього ринкового середовища, і по – друге, на нові можливості, пов'язані з розвитком техніки та технології, використанням передового досвіду і способів господарювання, а також ринковими та неринковими умовами діяльності, що постійно змінюються.

Поняття резервів життєздатності широке та багатоаспектне. Наявність невикористаних даних резервів промислових підприємств не завжди свідчать про недостатню увагу до них. До моменту виявлення та аналізу, багато можливостей ще не сформувались і тому не могли бути враховані. З появою нової техніки, технології безперервно виникає розрив між врахованими та новими можливостями виробництва та ринкової ситуації.

Звертає на себе увагу специфічний характер резервів життєздатності підприємницьких структур на відміну від інших видів їх резервів. Специфіка даних резервів проявляється в тому, що вони виступають в якості взаємодії всіх або більшості резервів. Дана взаємодія обумовлює отримання мультиплікативного ефекту, який знаходить своє конкретне вираження в формуванні життєздатності. З іншої сторони, ці резерви повинні базуватися на інших резервах діяльності суб'єкта господарювання (резервах якості продукції, підвищення ефективності виробництва та інш.), що характеризують ступінь використання його внутрішнього потенціалу,

можливості адаптації до умов зовнішнього середовища, яке постійно змінюється.

Структура та склад резервів життєздатності не постійні. Адже поява нових видів продукції, нових прогресивних технологій та техніки, форм організації виробництва і систем управління, а також нових ринкових ситуацій і форм конкуренції обумовлює виникнення нетрадиційних видів резервів і необхідність їх виявлення, аналізу та використання.

Резерви життєздатності, як невикористані потенційні можливості, пов'язані, з однієї сторони, з особливостями реалізації окремих елементів внутрішнього потенціалу промислових підприємств, а з іншої, що також важливо, з реалізацією факторів зовнішнього ринкового середовища. Останні включають реалізацію резервів «формальних правил гри», що встановлює держава, та резервів самих ринкових механізмів, що формують відношення споживачів до виробника.

Узагальнення проведеного аналізу дозволяє автору стверджувати, що резерви життєздатності промислових підприємств – це, в першу чергу, невикористані можливості ринкової ситуації, яка склалася, що визначається основними характеристиками самого ринку і тими умовами діяльності, які визначає держава як в області законодавчої і нормативної бази, так і в сфері економічних відносин суб'єктів господарювання.

Для виробника при розробці стратегії життєздатності важливо визначити цільовий ринок своєї діяльності. Він може бути світовим, національним або галузевим. Резерви цільового ринку можна виявити на підставі аналізу відповідних показників ринків та їх сегментів, в яких підприємство здатне забезпечити найбільш високу рентабельність і на які він буде орієнтувати свою виробничу програму.

При визначенні резервів цільового ринку варто звертати особливу увагу на стадію життєвого циклу товару, так як на одному ринку (або його сегменті) можливий попит на нові товари, на іншому – на товари традиційні, що знаходяться на стадії зрілості і потребують незначних вдосконалень, а на

третьому – може виявитися проблема термінового вилучення товару з ринку у зв'язку з появою на ньому принципово нового асортименту.

З резервами вибору цільового ринку та його сегмента пов'язані резерви оцінки умов діяльності промислових підприємств на даному ринку. Вони, як правило, виявляються при розробці прогнозів економічних, політичних та технологічних умов функціонування ринків та їх сегментів, що дозволяють визначати тенденції попиту та конкуренції, а також рентабельності.

До групи резервів використання ринкової ситуації відносяться і резерви, пов'язані з використанням суб'єктом господарювання можливості підвищення рівня життєздатності за рахунок використання формальних правил діяльності, що встановлює держава. До них відносяться:

- резерви, пов'язані з використанням різних податкових пільг для окремих сфер діяльності;
- резерви використання системи державних дотацій, субсидій, інвестицій, кредитів;
- резерви страхування діяльності;
- резерви, що виникають при реалізації державних програм стосовно підвищення рівня життєздатності підприємств;
- резерви обліку та використання законодавчої та нормативної бази господарювання.

Перелічені резерви повинні виявлятися в процесі діяльності маркетингових служб промислових підприємств, від ефективності яких багато в чому залежить рівень життєздатності даних суб'єктів господарювання.

Наступна група резервів пов'язана з використанням можливостей організаційного потенціалу підприємств. До неї входять резерви використання науково-технічного потенціалу суб'єктів господарювання, а також резерви інших аспектів діяльності, що визначають можливості в області конкуренції.

Резерви використання науково-технічного потенціалу реалізуються через:

- підвищення рівня патентно-правової роботи;
- забезпечення техніко-економічних та якісних показників, що визначають пріоритетність продукції на ринку;
- зміну якості виробу, його техніко-економічних параметрів з метою обліку вимог споживачів і їх конкретних запитів;
- визначення можливих модифікацій продукції шляхом підвищення якісних характеристик, наприклад, таких як надійність, економічність в експлуатації, покращення зовнішнього оформлення;
- виявлення та використання можливих пріоритетних сфер застосування продукції, особливо нової.

До цієї групи резервів доречно віднести також і можливості підвищення ефективності реклами, яку можна розглядати як форму комунікації, що дозволяє перевести якість товарів та послуг, а також виникнення нової продукції на запити споживачів. Варто зазначити, що розгляд реклами, як одного із резервів життєздатності, обумовлено значним її впливом на просування промислової продукції на ринок та її реалізацію і, як наслідок, на підвищення конкурентних переваг суб'єктів господарювання. На даний час на рекламу виробники витрачають досить великі кошти. Так, в США на рекламну діяльність щорічно направляється понад 100 млрд. доларів, що складає близько 2,5% валового національного продукту країни [4].

Доречно відмітити, що на життєздатність промислових підприємств суттєво впливає також і іміджева реклама, яка є своєрідною «упаковкою» ділової репутації суб'єкта господарювання. Але реклама не може вирішити всі задачі рівня комунікативного маркетингу, тому що не в її компетенції визначати менеджмент промислового підприємства, його організацію, технологічність виробництва, дух корпоративності та багато іншого. Це визначається діловою репутацією самого суб'єкта господарювання. Адже без стійкої позитивної репутації промислових підприємств не можна

розраховувати на успіх в сучасній ринковій економіці, особливо в майбутньому інформаційному суспільстві. Відповідно, сучасним підприємствам необхідно активізувати роботу по створенню ділової репутації, яка є основою нецінових резервів життєздатності

Третя група резервів підвищення життєздатності промислового підприємства пов'язана з використанням резервів його виробничо-технологічного потенціалу, до яких можна віднести:

- резерви використання основних виробничих фондів;
- резерви оновлення структури основних фондів;
- резерви вдосконалення технології виробництва продукції;
- резерви інтенсифікації технологічних процесів;
- резерви скорочення технологічної підготовки виробництва, а також резерви покращення матеріально-технічного забезпечення;
- резерви покращення монтажних, пусконаладжувальних, навантажувально-розвантажувальних робіт та транспортних послуг.

До четвертої групи резервів підвищення життєздатності промислових підприємств можна віднести резерви їх фінансово-економічного потенціалу. Вони можуть бути виявлені на підставі фінансового аналізу прибутковості, структури капіталу, витрат, ліквідності, ділової активності, фінансової стійкості, інвестиційної привабливості. Дані резерви можуть бути використані для покращення фінансового стану суб'єкта господарювання, а, відповідно, і покращення життєздатності.

Дуже важливим для суб'єктів господарювання є виявлення та використання резервів фінансової стійкості, яка визначає рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Варто також відмітити, що резерви підвищення життєздатності в значній мірі залежать від інвестиційної привабливості та ділової активності підприємницьких структур. Адже навіть суб'єкти господарювання з великим обсягом виробництва не завжди мають можливість реалізації крупних проектів без додаткових інвестицій як державних, так і недержавних. Тому оцінка інвестиційної привабливості

проектів, яка базується на аналізі величини та динаміки основних фінансово-економічних показників діяльності виробників, дуже важлива. При цьому інвестиційна привабливість може бути підсилена діловою активністю, яка проявляється суб'єктом господарювання на ринку і характеризується інтенсивністю використання основних та оборотних коштів.

Остання група резервів підвищення життєздатності промислових підприємств – резерви їх кадрового потенціалу. Адже існують значні резерви покращення використання робочого часу як за рахунок його втрат, так і за рахунок підвищення кваліфікації та творчої активності працівників. Варто відмітити, що створення необхідних соціально-психологічних умов є важливою передумовою виявлення і використання цієї групи резервів.

Наведена класифікація не обмежується розглянутими в її межах резервами формування життєздатності. Їх склад може бути розширений з урахуванням конкретних умов діяльності підприємницьких структур та результатів економічного аналізу резервів в цих умовах.

Проведений аналіз показує, що всі резерви промислових підприємств пов'язані між собою, але при цьому відрізняються специфічними особливостями. Склад резервів різноманітний, як і вся діяльність суб'єкта господарювання.

Висновки. Таким чином, ефективне використання резервів життєздатності промислового підприємства потребує систематичного і найбільш повного їх виявлення. Ця задача може бути вирішена в ході аналізу всієї діяльності підприємств промисловості, який дозволяє виміряти, зіставити та визначити величину даних резервів. На підставі такого аналізу суб'єкт господарювання може розробити стратегію власної життєздатності.

Аналіз діяльності підприємства промисловості по підвищенню рівня життєздатності передбачає оцінку поточних результатів господарської діяльності на основі в'яснення його потенціалів (організаційного, науково-технічного, виробничо-технологічного, соціального, фінансово-економічного), загальних результатів господарської діяльності; фінансового

положення і платоспроможності; ефективності виробничої діяльності; ступеня адаптації до умов ринкового середовища за певний проміжок часу.

Варто відмітити, що аналіз господарської діяльності підприємства та аналіз його життєздатності мають багато спільного. Це проявляється в тому, що при аналізі життєздатності неможливо обійтись без великої групи показників, які, як правило, використовуються при проведенні загального аналізу виробничо-господарської діяльності. Разом з тим, аналіз життєздатності має і свої специфічні особливості.

По – перше, оцінка життєздатності, тобто розрахунок показника життєздатності промислового підприємства, є вихідним моментом для його виробничо-господарської діяльності в умовах ринкової економіки.

По-друге, вивчення життєздатності повинне вестись безперервно і систематично, враховуючи при цьому стадію життєвого циклу продукції. Такий підхід дозволяє своєчасно приймати рішення про оптимальні зміни товарного асортименту, необхідності пошуку нових ринків чи нових ринкових ніш, розширення та створення нових виробничих потужностей.

По – третє, оцінка рівня життєздатності підприємства обумовлює необхідність використовувати ряд показників, без аналізу яких можна обійтись при загальній оцінці виробничо-господарської діяльності промислового підприємства. Ці показники, перш за все, свідчать про міру стійкості його положення, здатності випускати продукцію, яка користується попитом у споживачів і забезпечує йому стабільний прибуток. До таких показників необхідно віднести:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності, оскільки це найбільш жорсткий критерій платоспроможності і показує, яку частку короткострокової заборгованості підприємство може погасити найближчим часом;

- коефіцієнт маневреності власних коштів, який показує здатність промислового підприємства підтримувати рівень власного оборотного капіталу і поповнювати оборотні кошти за рахунок власних джерел;

- коефіцієнт майна виробничого призначення, так як показує частку майна виробничого призначення в загальній вартості всіх засобів підприємства;

- коефіцієнт рентабельності продукції, який характеризує можливості цінової політики підприємства, прямо пов'язаний з рівнем витрат на виробництво і показує доходність реалізації, тобто на скільки гривнів потрібно реалізувати виготовленої продукції, щоб отримати 1 грн. прибутку.

Доречно відмітити, що аналіз резервів життєздатності важливий для промислових підприємств з однієї сторони, для виявлення потенційних можливостей її формування, а з іншої – для розробки стратегії чи конкретних заходів цього процесу.

Використання резервів виступає необхідною та об'єктивною передумовою виходу вітчизняних виробників на світовий ринок.

Список використаної літератури:

1. Тридід О.М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: Монографія. – Харків: Вид ХДЕУ, 2002. – 364с.

2. Воронкова А.Э. и др. Поддержка конкурентоспособного потенциала предприятия. // А.Э Воронкова, В.П. Пономарев, Г.И. Дибнис – К.: Техника,2000. – 152с.

3. Иванов Н.И. Элементы восстановления и развития промышленного производства. // Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности: Сб. научн. Тр. – Донецк: ИЭП НАН Украины. – 2000. – С.15-19.

4. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: маркетинг, менеджмент. М.: Издательский центр «Маркетинг», 2002. – 892с.